

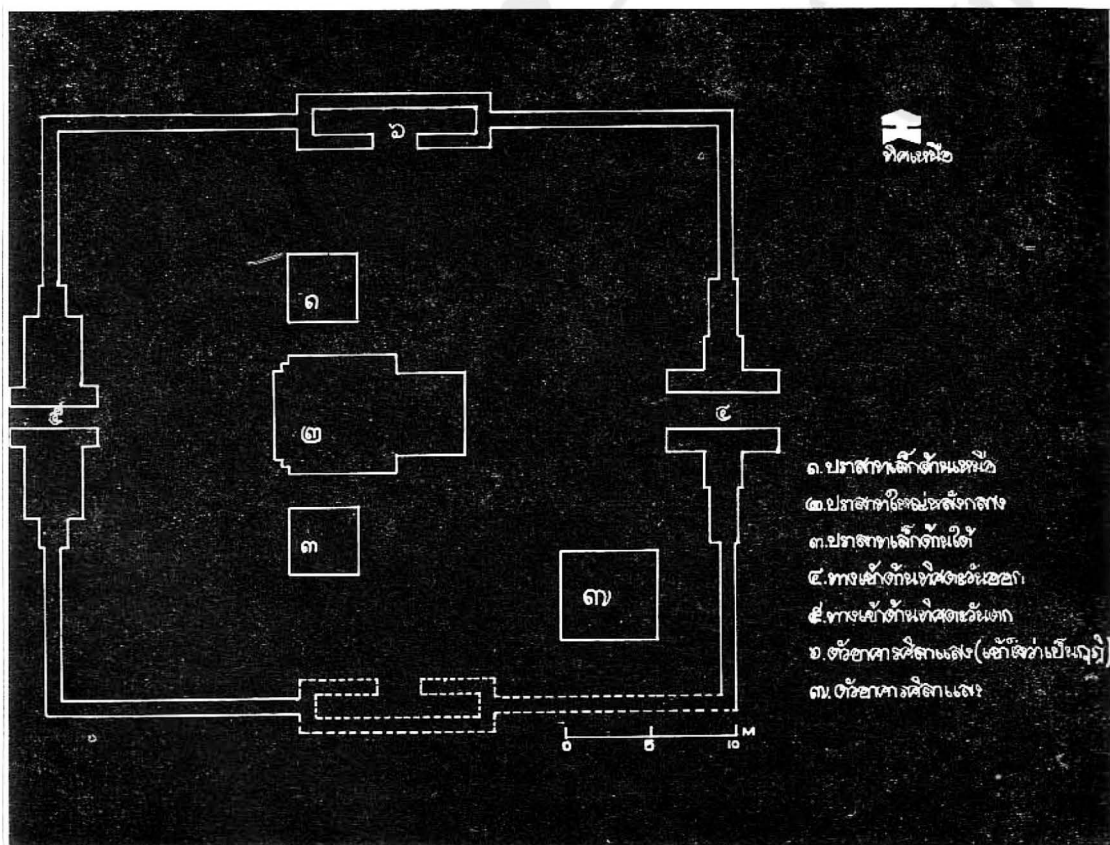
Summary

PRANG KU WAT PRA KONA

Professor M.C. Subhadradis Diskul

Prang Ku Wat Pra Kona in Tambon Sa Khu, Amphoe Suwannaphum, Roi - et province in north - eastern Thailand, was visited by members of the Faculty of Archaeology, Silpakorn University, and their students on the 7th of January 1973. Originally there were 3 brick *prang*, only the southern one of which is still in good condition. This has a red sandstone base and its northern lintel, 3 false-doors and columns are of the same material (fig. 2). Four stone models of the small *prang* which were originally used to decorate its roof - tiers are still preserved (fig. 3). The central *prang* has been totally covered with modern plaster and the northern one has also been changed into a residence of the

แผนผังปรางค์ที่วัดพระโกธ
Plan of Prang Ku Wat Pra Kona

abbot of a Buddhist monastery which is now occupying the site. The 3 towers are surrounded by rectangular laterite walls, 42.65 m. X 30.32 m. They are pierced into a gate on the east and west. The eastern gate is of course the most important, being guarded by two stone figures of *naga*. At the centre of the northern and southern walls are projections which might originally have been chambers, each one 5 m. long. These chambers, which have now all collapsed, could be connected with the inner court - yard by a door. In the inner court - yard at the south - eastern corner, stands a laterite *vihara* facing west. It has also crumbled down (see plan). This sanctuary of Prang Ku Wat Pra Kona was presumably built as a Hindu shrine as the existing sculptures are all related to Hinduism.

The date of this monument which of Lopburi style in Thailand, if compared with that of the Khmer antiquities, will fall into the Khmer Baphuon style (11th century A.D.) This can be clearly noticed from the form of the *naga* in front of the eastern gate (fig. 4) and the lintel on the top (fig. 5). The northern lintel of the southern prang (fig. 6) as well as its unfinished columns and false - door (fig. 7) also testify the same age. The scroll - motif carved on one of the southern pilasters of the southern prang (fig. 8) is, however, somewhat different from the same motif carved in the Khmer Baphuon style.

Other evidences supporting the suggested date (the 11th century A.D.) for this sanctuary can still be gleaned from a stone lintel now left lying on the ground west of the northern *prang* depicting Vishnu (?) riding on Garuda in the centre (fig. 9) and another broken one, showing only the upper part, found among the ruins of the southern laterite wall (fig. 10).

It should also be mentioned that in his book, *Inventaire Descriptif des Monuments du Cambodge*, Tome Deuxième, Prang Ku Wat Pra Kona was called by E. Lunet de Lajonquière, Ku Si Cheng (p. 113) and according to his plan another laterite *vihara* also existed in the inner court - yard at the north - eastern corner.

ปรากฏการณ์พระโกณา

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล

ปรากฏการณ์พระโกณา ตั้งอยู่ในตำบลสระคู อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ห่างลงไปทางทิศใต้ประมาณ ๒ กิโลเมตร มีทางแยกเข้าทางด้านขวามือจากถนนสายจังหวัดสุรินทร์-ร้อยเอ็ด เป็นทางทรายเข้าไปประมาณ ๒๐๐ เมตร

อาจารย์ในคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้นำนักศึกษาออกไปสำรวจทางบ้านโบราณคดีภายในประเทศอยู่เป็นประจำ และในระหว่างวันที่ ๕-๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ก็ได้้นำออกไปสำรวจอีกครั้งหนึ่ง โดยได้ออกเดินทางในวันที่ ๕ มกราคม ตอนเย็น ไปพักค้างที่ตัวเมืองนครราชสีมา ในตอนเช้าวันที่ ๖ มกราคม จึงได้เดินทางไปศึกษา และถ่ายรูปโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวีรวงศ์ จังหวัดนครราชสีมา แล้วเดินทางต่อไปยังปราสาทพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่ง ณ ที่นั้นจากการขุดแต่งของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ได้ค้นพบโบราณวัตถุใหม่ๆ เป็นจำนวนมาก (ที่จะนำมาเขียนไว้ต่อไปในวารสารโบราณคดีฉบับอื่น) จากนั้นได้เดินทางไปค้างในตัวเมืองสุรินทร์ ในตอนเช้าวันที่ ๗ มกราคม ได้ตั้งใจจะไปสำรวจปราสาทตาเมือนธม ในเขตอำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ต่อกับแดน

สาธารณรัฐเขมร แต่เมื่อได้ไปถึงที่สถานี่สำรวจอำเภอปราสาท ก็ได้พบว่าทางสถานี่ได้ยึดทับหลังศิลาไว้ได้ชิ้นหนึ่ง ซึ่งผู้ร้ายได้ลักขโมยมาจากปราสาทตาเมือนธม เป็นทับหลังซึ่งเดิมอยู่ทางด้านทิศเหนือของตัวปราสาท ตรงกลางสลักเป็นรูปเทวดานั่งชันเข่าอยู่ภายในซุ้มเหนือหน้ากาลซึ่งกายท่อนพวงมลัยออกมาจากปากทั้งสองด้าน และใช้มือจับท่อนพวงมลัยนั้นไว้ หน้ากาลนั้นแลบลิ้นออกมาเป็นรูปสามเหลี่ยม สองข้างของลายท่อนพวงมลัยมีลายใบไม้ประกอบอยู่ทั้งด้านบนและด้านล่าง รวมทั้งมีพวงอุษมาแบ่งกันอยู่ที่เสี้ยวของทับหลังด้วย (รูปที่ ๑) เหตุนี้ทับหลังชิ้นนี้คงสลักขึ้นราวระหว่าง พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๕๕๐ หรือหลังกว่านั้นเล็กน้อย เดิมเราตั้งใจไว้ว่าจะเลยไปสำรวจ ปราสาทตาเมือนธมอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่เคยไปมาแล้ว ๒ ครั้ง แต่นายตำรวจ ณ อำเภอปราสาทก็บอกว่าในปัจจุบันไปไม่ได้เสียแล้ว เพราะชาวเขมรเขา

โกรธว่าไทยเราไปลักเอาทับหลังมาจากสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ของเขา จึงได้นำเอากระบะเบ็ดมาฝังไว้เต็มไปหมดโดยรอบ เป็นที่น่าเสียดายยิ่งนัก ด้วยเหตุนี้เรา จึงต้องเปลี่ยนเข็มทิศหันกลับไปทางทิศเหนือยังจังหวัดขอนแก่น เพื่อจะไปชมพิพิธภัณฑสถานซึ่งเพิ่งเปิดใหม่ที่นั่น ในระหว่างนั้นก็ลองถามชาวบ้านที่อำเภอปราสาทว่าจะมีโบราณสถานใดที่น่าดูตามทางที่จะขึ้นไปยังจังหวัดขอนแก่นหรือไม่ เขาก็แนะถึงปราสาทคู่วัดพระโกณาน เป็นสาเหตุให้เราได้แวะเข้าไปชมกัน เนื่องจากยังไม่เคยมีท่านผู้ใดได้เขียนเกี่ยวกับเรื่องปราสาทคู่วัดพระโกณาน ขึ้นเป็นภาษาไทยไว้แต่ก่อน ข้าพเจ้าจึงขอพรรณนาไว้ดังต่อไปนี้

ปราสาทคู่วัดพระโกณามีลักษณะเป็นปราสาท ๓ องค์ ก่อด้วยอิฐ ปราสาทองค์ด้านทิศใต้ยังคงมีลักษณะสมบูรณ์กว่าองค์อื่นๆ มีเสาและทับหลังสลักด้วยศิลาทรายสีแดง ฐานก่อด้วยศิลาทรายแต่องค์ปราสาทก่อด้วยอิฐ (รูปที่ ๒) มีประตูทางเข้าทางทิศตะวันออกด้านเดียว อีกสามด้านจำหลักเป็นประตูหลอก แม้หลังคาปราสาทจะชำรุดไปเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีรูปจำลององค์ปราสาทสลักด้วยศิลาซึ่งเคยใช้ประดับมุมหลังคาปราสาทเหลือตั้งอยู่ข้างหน้าองค์ปราสาท ๔ ชั้น (รูปที่ ๓) ด้วยเหตุนี้จึงอาจทำให้ทราบได้ว่าหลังคาปราสาทนี้แต่เดิมก่อซ้อนกันขึ้นไปเป็นชั้นๆ และแต่ละชั้นก็จำ-

ลองแบบข้างล่างย่อส่วนกันขึ้นไปตามลำดับ ยอดปราสาทที่สลักด้วยศิลาเป็นลายกสิณบัวยังคงตกอยู่ในบริเวณนั้น ปราสาทองค์กลางถูกพอกหุ้มใหม่หมดแล้ว แต่ยังคงพอมองเห็นฐานเดิมได้ การพอกหุ้มใหม่นี้ได้ทำใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ส่วนปราสาทองค์ด้านทิศเหนือยอดพังลงมา ทางวัดได้สร้างกุฏิครอบไว้ปัจจุบันเป็นที่อยู่ของท่านพระครู ซึ่งแม้จะไม่ใช่ผลดีทางด้านโบราณคดีก็จริง แต่ก็ยังมีประโยชน์ในการช่วยรักษาโบราณวัตถุสถานที่ยังคงเหลืออยู่ มิให้ผู้ใดมาลักขโมยไปได้

ปราสาท ๓ องค์นี้มีกำแพงก่อด้วยศิลาแลงล้อมรอบ กำแพงด้านทิศเหนือและทิศใต้ยาว ๔๒.๖๕ เมตร ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกยาว ๓๐.๓๒ เมตร มีประตูทางเข้า ๒ ทาง คือ ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นประตูสำคัญด้านหน้าก่อเป็นประตูซุ้ม มีนาคศิลาตั้งประดับหน้าทางเข้าประตูด้านนี้ กำแพงด้านทิศเหนือและทิศใต้มีซากของมุกยื่นออกมาคล้ายกับเป็นห้องยาว ความยาวของมุกประมาณ ๕ เมตร มีประตูขี้ออกจากกำแพงด้านใน ภายในกำแพงยังมีวิหารตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้อีก (ดูแผนผังประกอบ) วิหารนี้ก่อด้วยศิลาแลงแต่ชำรุดเสียมากแล้ว หันหน้าไปยังองค์ปราสาท

294๐โบราณคดี

คือหันหน้าไปทางทิศตะวันตก มีทับหลังศิลาชั้นหนึ่งตกหล่นอยู่ทางทิศเหนือ แต่ก็ชำรุดเสียมากแล้ว ตรงกลางสลักคล้ายกับเป็นรูปพระอิศวรทรงโคมีบริวารประกอบอยู่ ๒ ข้าง ปรากฏว่าวัดพระโกธานี้แต่เดิมคงสร้างขึ้นในศาสนาพราหมณ์โดยมีต้องสงสัย เพราะภาพสลักต่างๆ ที่ยังเหลืออยู่ก็อยู่ในศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น

ปรากฏว่าพระโกธานี้ในหนังสือเรื่อง หมายเหตุอธิบายโบราณสถานในประเทศกัมพูชา เล่มที่ ๒ (Inventaire descriptif des Monuments du Cambodge, Tome Deuxieme) ของนายเคอ ลาจองกีแยร์ (E. Lunet de Lajonquière) ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ หน้า ๑๓๓ เรียกว่ากุสีแจง (Ku Si Cheng) และในแผนผังยังคงมีวิหารอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนืออีกหลังหนึ่งกับวิหารทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ที่กล่าวมาแล้ว

การกำหนดอายุของปรากฏวัดพระโกธานี้อาจทราบได้โดยง่าย ทั้งนี้เพราะยังคงมีภาพสลักเหลืออยู่หลายชั้น ถ้านำไปเปรียบเทียบกับศิลปะขอมก็ตกอยู่ในสมัยเดียวกับศิลปะขอมสมัยบาปวนคือราวระหว่าง พ.ศ. ๑๕๕๐-๑๖๕๐ ก่อนสมัยนครวัด ต่อไปนี้จะได้พรรณนาถึงภาพสลักเหล่านั้น เริ่มตั้งแต่ทิศตะวันออกเข้าไปตามลำดับ ด้านหน้าทางเข้าทิศตะวันออกมีนาคศิลาเหลืออยู่ นาคมี

๗ เศียรเป็นนาคเศียรโล้นไม่มีรัศมีประกอบ ลวดลายที่อยู่ข้างหลังนั้นเป็นลายก้านต่อคอกมาประกอบอยู่เบื้องหลังเศียรนาค หาใช้รัศมีของนาคไม้ (รูปที่ ๔) ลำตัวของนาคตั้งอยู่บนดิน ๒ ข้างทางเข้า มีสิ่งที่น่าประหลาดอยู่อย่างหนึ่ง คือที่ต้นคอของนาคนั้นสลักเป็นศีรษะมังกรกำลังคายนาคอยู่ ทับหลังของประตูซุ้มซึ่งก่อด้วยศิลาแดงได้หักพังลงมาหมดแล้ว ทับหลังสลักเป็นรูปเทพว่าอยู่ภายในซุ้มเหนือหน้ากาล หน้ากาลคายท่อนพวงมาลัยออกมาทั้งสองข้าง และใช้มือจับท่อนพวงมาลัยนั้นไว้พร้อมทั้งแถบสีนออกมาเป็นรูปสามเหลี่ยม ทั้งด้านบนและด้านล่างของสายท่อนพวงมาลัยมีลายใบไม้ประกอบ ไม่มีพวงอุบะมาแบ่งที่เสี้ยวของทับหลัง (รูปที่ ๕) นอกกำแพงด้านทิศตะวันออกยังมีทับหลังอีกชั้นหนึ่งวางอยู่กับพื้นดิน ยังสลักไม่สำเร็จ คือสายท่อนพวงมาลัย และลายใบไม้ประกอบทั้งด้านบนและด้านล่างสลักสำเร็จแล้ว แต่ลวดลายตรงกลางทับหลังยังคงเป็นโคลน อยู่ก็ยังไม่ได้สลัก ทับหลังทั้งสองชั้นนี้ตกอยู่ในศิลปะขอมสมัยบาปวนทั้งสิ้น

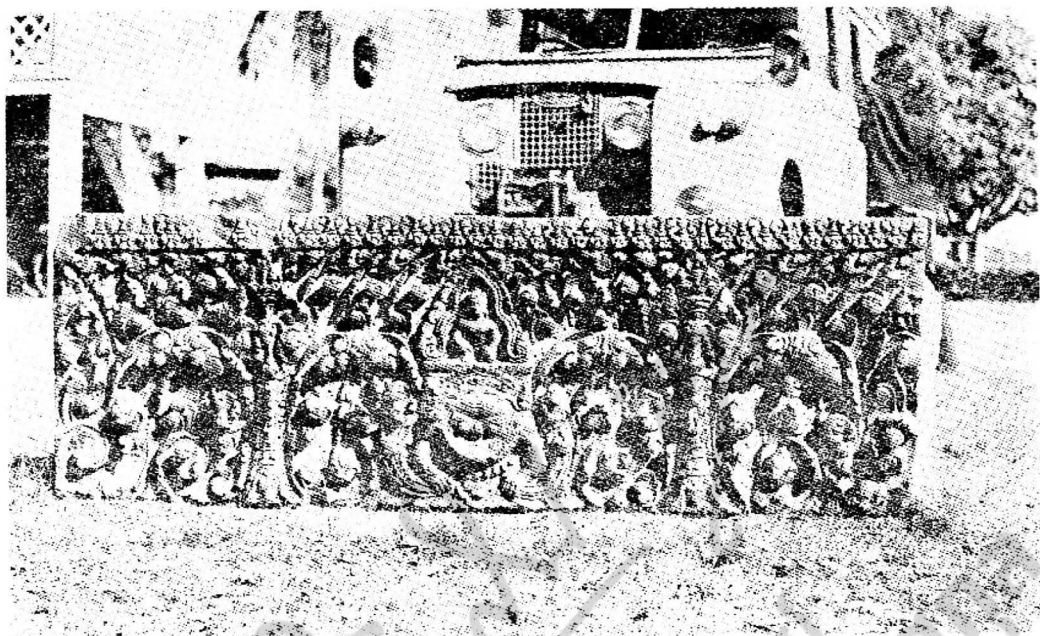
ปรากฏองค์ทิศใต้ที่ยังคงอยู่สมบูรณ์ให้ความรู้ได้ดีเกี่ยวกับกำหนดอายุเวลา คือด้านทิศเหนือทับหลังเองก็เหมือนกับทับหลังที่ประตูซุ้มดังที่กล่าวมาแล้ว ชั่วแต่เทพว่าในซุ้มเหนือหน้ากาลเปลี่ยนเป็นเทวดานั่งชัน

เข้า ปลายทับหลังทั้งสองข้างยังคงสลักไม่สำเร็จ (รูปที่ ๖) เสาประดับกรอบประตูยังคงสลักไม่สำเร็จเช่นเดียวกัน คงสลักลายกลีบบัวได้เฉพาะแต่โคนเสา แต่ถึงกระนั้นการรักษาลำดับของลายลวดบัวที่ประดับเสาลายตรงกลางสำคัญและหนักกว่าลายที่เสีย ก็แสดงให้เห็นว่าคงสลักขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ และต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ นี้ ประติมากรรมลวดลายมีขนาดประมาณ ๕ แห่ง และพื้นที่ตรงกลางบานประตูยังมีขนาดค่อนข้างใหญ่ แสดงให้เห็นว่าคงสลักขึ้นในสมัยเดียวกันอีก (รูปที่ ๗) อย่างไรก็ดี ลายก้านขดซึ่งใช้ประดับเสาดิจกับผนังทางด้านทิศใต้ นี้ ก็ไม่มีลักษณะเหมือนกับศิลปะขอมแบบบาปวนทีเดียว คือแม้ว่าลายก้านขดไม่มีบัวขาบเข้ามาค้น ไม่ได้ออกจากวงแหวน ไม่ได้สลักเต็มพื้นที่ เพราะมีลายใบไม้ประกอบอยู่ทั้งสองข้างเช่นเดียวกัน แต่ที่ก้านของลายก้านขดก็ไม่มีรอยขีดมาแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังในศิลปะขอมสมัยบาปวน (รูปที่ ๘)

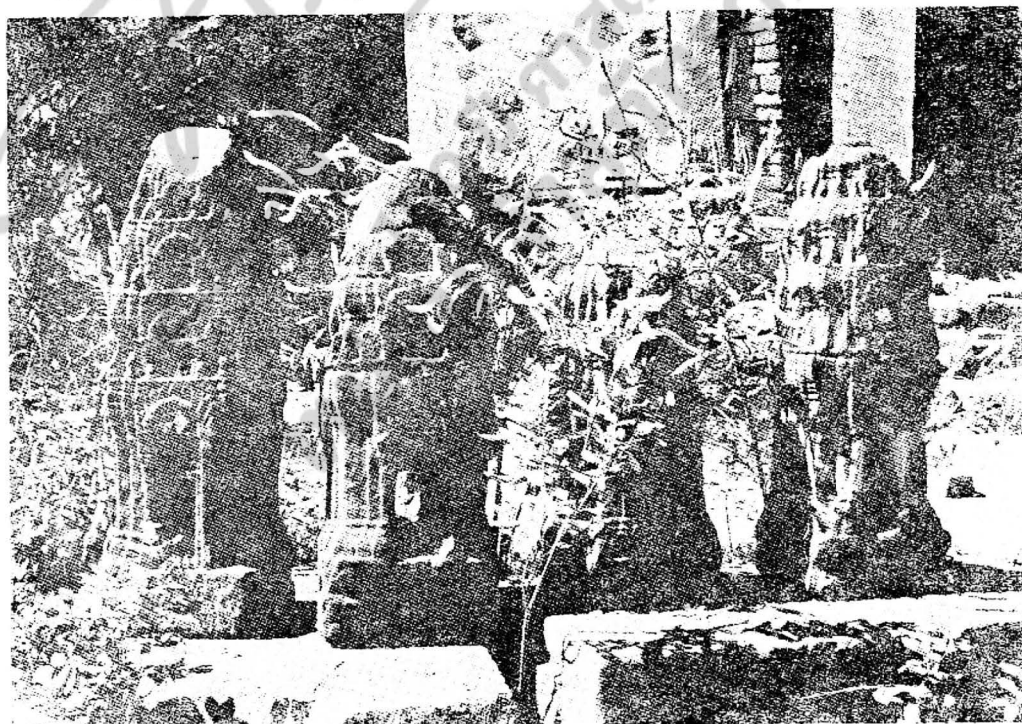
นอกจากนี้ยังมีทับหลังอีก ๒ ชั้น ที่สนับสนุนว่าปราสาทวัดพระโกณานสร้างขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๑๕๕๐-๑๖๕๐ อีก คือ ทับหลังซึ่งปัจจุบันวางอยู่ทางด้านหลังของปราสาทองค์ทิศเหนือแม้ว่าส่วนบนจะหักหายไปเสีย แต่ก็ยังเห็นได้ว่าส่วนล่างตรงกลางนั้น สลักเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ มีนาค

ล้อมรอบ ครุฑไม่มีเขนมีแต่ปีก นาคเคียวโล้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตรงกับศิลปะขอมแบบบาปวนอีก น่าประหลาดที่ว่าพระนารายณ์ทรงมีแต่เพียง ๒ กรและทรงถืออาวุธคล้ายตรีศูล (รูปที่ ๙) ยังมีทับหลังอีกชั้นหนึ่งซึ่งตกอยู่ทางทิศใต้ ในบริเวณกำแพงศิลาแลงล้อมรอบปราสาท อาจเป็นทับหลังประตูที่จะเข้ามายังมุขทางค้ำนั้น มองดูในชั้นแรกแต่เผินๆ คล้ายกับจะตรงกับศิลปะขอมสมัยบาปวน (พ.ศ. ๑๗๐๐-๑๗๕๐) ต่อพิจารณาดูอย่างถี่ถ้วนจึงเห็นว่าตรงกับศิลปะขอมสมัยบาปวน และที่เห็นอยู่นี้คงมีเฉพาะแต่ส่วนบนของทับหลังเท่านั้น ตรงกลางสลักเป็นรูปพระอิศวรทรงโค สองข้างเป็นปลายของลายใบไม้ที่อยู่เหนือลายท่อนพวงมลัย (รูปที่ ๑๐) เหตุนี้ชั้นล่างที่หายไปคงเป็นลายหน้ากาลกำลังคายท่อนพวงมลัยนั่นเอง

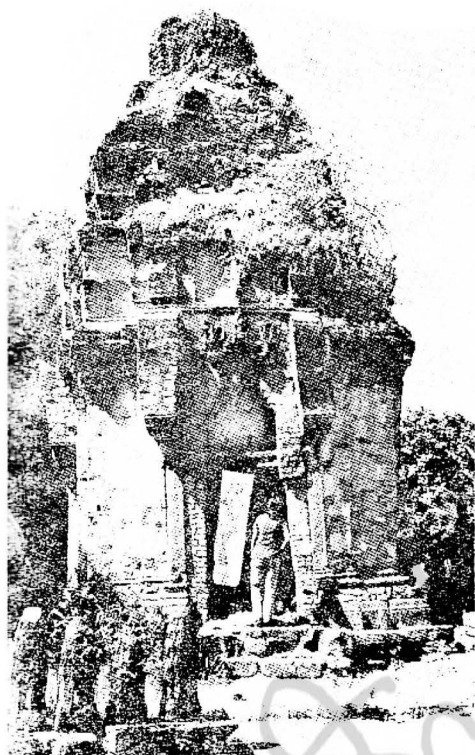
สรุปแล้วปราสาทวัดพระโกณาน ตำบลสระคู อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดนี้ คงสร้างขึ้นในศาสนาพราหมณ์อายุราวระหว่าง พ.ศ. ๑๕๕๐-๑๖๕๐ ณ ทนเข้าพเจ้าใคร่ขอกกล่าวด้วยว่าระหว่าง พ.ศ. ๑๕๕๐-๑๖๐๐ นี้ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ของขอม นำที่ทางราชการจะรักษาให้คงอยู่ตลอดไป มิให้ผู้ร้ายมาลักขโมยโบราณวัตถุสถาน ณ ทนดังทอน

1. กิ่งหลังคิลาจากปราสาทตาเมือนธม อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันอยู่ที่สถานีตำรวจอำเภอปราสาท
กิตติพลบุรี ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๖
Stone lintel from Prasat Tamuen Thom, Amphoe Prasat, Surin. Now at Amphoe Prasa
Police Station. Lopburi Style. Late 10th - early 11th century A.D.

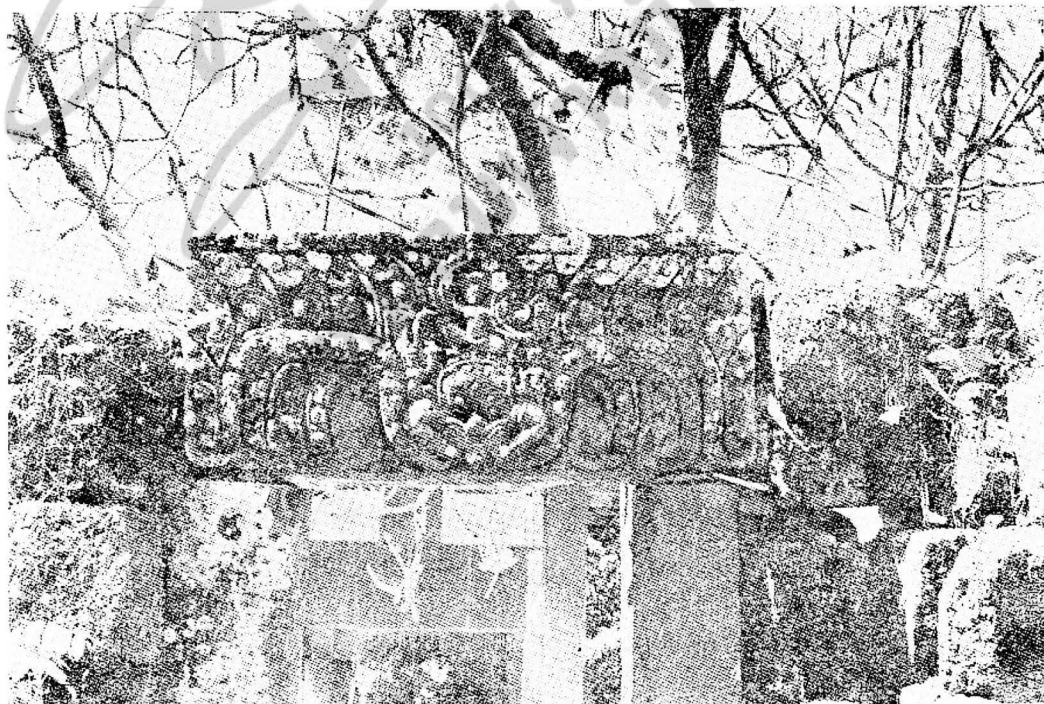
3. รูปจำลองปราสาทคิลา ปราสาทคู่วัดพระโกน
Stone models of a prang. prang Ku Wat Pra Kona.

2. ปรางค์องค์ทิศใต้ ปรางค์คู่วัดพระโกนา
Southern prang. Prang Ku Wat
Pra Kona.

4. แกนกลีลาหน้าปรางค์คู่วัดพระโกนา
Stone naga in front of Prang Ku
Wat Pra Kona.

5. ชั้นหลังคิลาหน้าปรางค์คู่วัดพระโกนา
Stone lintel in front of Prang Ku Wat Pra Kona.

6. ทับหลังศิลาสามเหลี่ยมของปราสาทองค์ใต้ ปราสาทคู่วัดพระโกณา

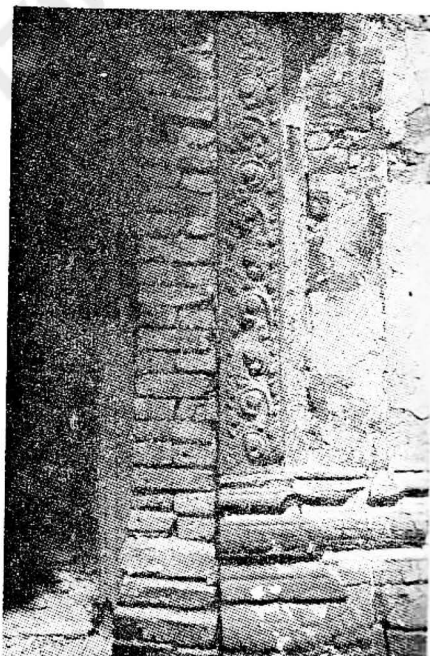
Stone lintel on the northern side of the southern *prang*. Prang Ku Wat Pra Kona.

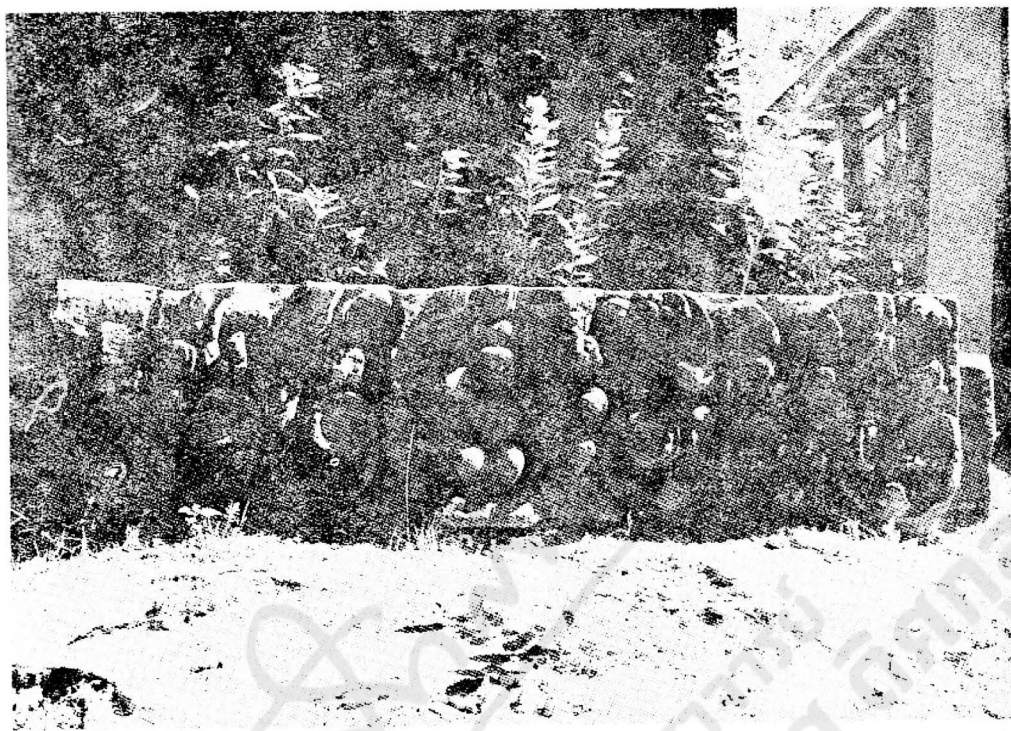
7. ประตูหลอกด้านทิศเหนือของปราสาทองค์ใต้ ปราสาทคู่วัดพระโกณา

Northern false-door of the southern *prang*. Prang Ku Wat Pra Kona.

8. เสาศิลาประดับด้วยก้านชกด้านทิศใต้ของปราสาทองค์ใต้ ปราสาทคู่วัดพระโกณา

Southern stone pilaster of the southern *prang* carved with scroll designs. Prang Ku Wat Pra Kona.

9. ทับหลังศิลาสลักรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ปรางค์คู่วัดพระโคตม
Stone lintel representing Vishnu riding on Garuda. Prang Ku Wat Pra Kona.
10. ทับหลังศิลาสลักรูปพระอิศวรทรงโค ปรางค์คู่วัดพระโคตม
Stone lintel representing Siva riding on a bull. Prang Ku Wat Pra Kona.

